

POVINNOSŤ STAROSTLIVOSTI RIADNEHO HOSPODÁRA ALEBO POVINNOSŤ ODBORNEJ STAROSTLIVOSTI Z HĽADISKA PRÁVNEJ KOMPARATISTIKY

JANA DURÁČINSKÁ

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Slovenská
republika

Abstract in original language

Príspevok má snahu o zodpovedanie otázky, či existuje rozdiel medzi starostlivosťou riadneho hospodára a odbornou alebo náležitou starostlivosťou. Príspevok porovnáva hľadiská prístupu k posudzovaniu dodržiavania generálnych klauzúl povinnosti starostlivosti člena štatutárneho orgánu z hľadiska právnej komparatistiky vo vybraných krajinách Európskej únie, a to aj z pohľadu ich aplikácie v rámci rozhodovacej činnosti súdov.

Key words in original language

Povinnosť starostlivosti riadneho hospodára, odborná (náležitá) starostlivosť, povinnosť lojality, pravidlo podnikateľského úsudku

Abstract

This article's aim is to answer the question whether there is a difference between the duty of care and due or proper diligence. The Article compares the aspects of the approach to the assessment of compliance with general rules governing obligations of care of the statutory body from the legal comparison point of view in the selected European Union countries, including their application in court decision making process.

Key words

Duty of care, due (proper care) diligence, duty of loyalty, business judgment rule

Nie je žiadnou novinkou, že v odborných kruhoch nie je jednotný názor na zhodnosť obsahu povinnosti riadneho hospodára a povinnosti odbornej starostlivosti¹, resp. či je odbornosť zložkou starostlivosti riadneho hospodára². V slovenskej právnej úprave je spôsob výkonu pôsobnosti členov štatutárnych orgánov kapitálových spoločností vymedzený v § 135a a § 194 Obchodného zákonníka (ďalej len

¹ vid' ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: *Obchodní zákoník. Komentár*, 13. vydání, Praha : C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-354-7, s. 719 a súvisiaci odkaz na DĚDIČ J. *Obchodní zákoník. Komentář. III. Díl*. Praha: Polygon, 2002, s. 2417, podľa ktorých požiadavka „starostlivosti riadneho hospodára“ nie je totožná s požiadavkou „odbornej starostlivosti“.

² HAVEL B.: *Obchodní korporace ve světle proměn*. 1. vydanie, Praha: Auditorium, 2010, ISBN: 978-80-87284-11-7, s. 154.

„ObZ“) všeobecne pozitívnym spôsobom³ tak, že členovia štatutárnych orgánov sú povinní vykonávať svoju pôsobnosť s náležitou (odbornou) starostlivosťou⁴ a v súlade so záujmami spoločnosti a všetkých jej spoločníkov (akcionárov). Najmä sú povinní zaobstaráť si a pri rozhodovaní zohľadniť všetky dostupné informácie týkajúce sa predmetu rozhodnutia, zachovávať mlčanlivosť o dôverných informáciách a skutočnostiach, ktorých prezradenie tretím osobám by mohlo spoločnosti spôsobiť škodu alebo ohroziť jej záujmy alebo záujmy jej spoločníkov (akcionárov), a pri výkone svojej pôsobnosti nesmú uprednostňovať svoje záujmy, záujmy len niektorých spoločníkov (akcionárov) alebo záujmy tretích osôb pred záujmami spoločnosti.

Ak si pri zadefinovaní odbornej starostlivosti pomôžeme aj definíciou odbornej starostlivosti podľa slovenského zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii dopracujeme sa k tomu, že konaním s odbornou starostlivosťou sa rozumie konanie so starostlivosťou primeranou funkcii alebo postaveniu konajúcej osoby po zohľadnení všetkých dostupných informácií, ktoré sa týkajú alebo môžu mať vplyv na jej konanie.

Mám za to, že slovenský zákonodarca nemal úmysel požadovať od členov štatutárnych orgánov kapitálových spoločností odbornosť v zmysle odbornosti v oblasti práva, ekonómie alebo výroby⁵, ale vyžaduje od nich z objektívneho hľadiska profesionalitu pri výkone funkcie člena štatutárneho orgánu. Koniec koncov, kto je väčší odborník pre výkon funkcie člena štatutárneho orgánu ekonóm alebo právnik? Požiadavku odbornej starostlivosti nechápem ako požiadavku na odbornosť v zmysle požadovanej kvalifikácie, ale v zmysle profesionálneho prístupu k výkonu funkcie, to znamená zaobstarania si a zohľadnenia dostupných informácií.

Pri komparácii generálnych klauzúl o povinnosti „odbornej (náležitej) starostlivosti“ a o „povinnosti starostlivosti riadneho hospodára“ som teda vychádzala z toho, že sa jedná o všeobecné pravidlá, ktoré sú neohraničené, a v jednotlivých právnych poriadkoch vybraných štátov o významovo totožné generálne klauzule, ktoré principiálne zahŕňajú významovo zhodné kritériá pre posudzovanie ich dodržiavania a rozhodujúce je výlučne objektívne hľadisko. Pri porovnávaní aplikácie generálnej klauzule súdmi som si pomohla aj rozhodnutiami súdov vybraných štátov a ich posudzovaním generálnej klauzule na konkrétnych skutkových základoch.

³ PATAKYOVÁ, M. a kolektív: *Obchodný zákonník*, s. 582.

⁴ Zákonodarca síce v § 135a ObZ použil pri formulácii zodpovednosti konateľov pojem odborná starostlivosť, pričom podľa § 194 ObZ je člen predstavenstva povinný vykonávať svoju pôsobnosť s náležitou starostlivosťou, ktorá zahŕňa aj odbornú starostlivosť, je podľa nášho názoru nesporné, že pojmy náležitá a odborná starostlivosť sú obsahovo totožné a predstavujú zhodný okruh povinností. Oba pojmy preto používame v práci s ekvivalentným významom. Rovnaké stanovisko pozri napr. ŠKRINÁR A., *K niektorým problémom právnej úpravy zodpovednosti štatutárnych orgánov za škodu spôsobenú spoločnosti výkonom funkcie podľa Obchodného zákonníka*, Bulletin slovenskej advokácie, 11/ 2008, ročník XIV, ISSN 1335-1079, s. 16.

⁵ Porovnaj ČECH P., *Péče riadneho hospodára a povinnosť lojality*, Právní rádce, 2007, č. 3, ISSN 1210-4817, s. 4

Starostlivosť riadneho hospodára alebo povinnosť odbornej starostlivosti označuje generálnu klauzulu, ktorá zahŕňa množstvo jednotlivých, nie ohraničene formulovaných pravidiel správania. Nachádzame ju aj v rakúskej a nemeckej právnej úprave ako „*Sorgfalt eines ordentlichen /und gewissenhaften/ Geschäftsmannes/ Geschäftsleiters*“ a v anglickom práve ako „*duty of care*“⁶. V každej z porovnávaných právnych úprav sa stretávame s konštatovaním, že tento normatívny pojem nie je vyslovene zákonom konkretizovaný. Na základe praxe možno ustáliť, že pre člena štatutárneho orgánu znamená starostlivosť riadneho hospodára alebo povinnosť odbornej starostlivosti:

- povinnosť náležitej prípravy rozhodnutí a na ten účel povinnosť zaobstarania dostatočných informácií,
- povinnosť postupovať podľa akceptovaných technických, finančných a hospodárskych metód
- dodržiavať bežný štandard obchodnej opatrnosti a minimalizácie rizika.⁷

Nemecká právna teória priraduje k starostlivosti riadneho hospodára v spoločnostiach kótovaných na burze aj povinnosť dodržiavať *corporate governance kódex* (CGK), pokiaľ spoločnosti urobili vyhlásenie o jeho dodržiavaní (podľa § 161 nemeckého AktG). Pokiaľ nebudú odporúčania v CGK dodržané, nezakladá to vzhľadom na nenormatívny charakter CGK nárok na náhradu škody voči členom predstavenstva⁸.

Oberlandesgericht Koblenz ZIP 1991, 870 = GmbHR 1991, 416⁹ posudzoval porušenie povinností starostlivosti riadneho hospodára žalovanej ako konateľky. OGL konštatoval, že starostlivosti riadneho hospodára obsahovo zodpovedá starostlivosť riadneho a svedomitého správcu (*des ordentlichen und gewissenhaften Geschäftsleiters*) ako to požaduje § 93 Abs. 1 veta prvá, AktG. Jedná sa o starostlivosť riadneho obchodníka; to vyžaduje starostlivosť, ktorú musí poskytnúť riadny obchodník v zodpovednej vedúcej pozícii pri samozrejmom zabezpečení cudzích majetkových záujmov. Z toho plynie, že osobné vlastnosti konateľa, ako vek, neskúsenosť alebo nevedomosť sú pre posúdenie dodržania povinnosti starostlivosti irelevantné. Subjektívne hľadisko nie je pre posúdenie starostlivosti významné.

Podľa rakúskej právnej teórie sa v obchodno-právnych predpisoch taktiež ako v nemeckej právnej úprave uplatňuje objektívne hľadisko povinnosti starostlivosti, takže sa žiaden člen orgánu nemôže s úspechom odvolávať na skutočnosť, že mu chýbali schopnosti toto hľadisko naplniť. Vyhodnotenie starostlivosti závisí od oblasti podnikania, ale aj od ďalších faktorov, ako veľkosť a pozícia na trhu a obdobné okolnosti (RS0116167, 1 Ob 144/01k).¹⁰ Neúspech

⁶ Art. 174 Part 10 Companies Act 2006.

⁷ RAISER, T., VEIL, R.: *Recht der Kapitalgesellschaften*. 4. vydanie, München: Verlag Franz Vahlen, 2006, ISBN: 3-8006-3250-0, s. 163.

⁸ Tamtiež, s. 163

⁹ MEYKE, R.: *Haftung des GmbH-Geschäftsführers*. 5. vydanie, Köln: RWS Verlag Kommunikationsforum, 2007, ISBN: 978-3-8145-3290-5, s. 30.

¹⁰ Dostupné

na:

http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_20020226_OGH0002_0010

podnikateľského rozhodnutia je v rozpore s povinnosťou štatutárneho orgánu len vtedy, keď štatutárny orgán nevynaložil primerané úsilie, ktoré závisí od oblasti podnikania a konkrétnej situácie (RS0110282, 3 Ob 34/97i).¹¹

V anglickom práve sa prístup k posudzovaniu povinností riaditeľov (*directors*) historickým vývojom posunul od subjektívneho k objektívnemu posudzovaniu. V kontexte tohto vývoja nejde opomenúť staré rozhodnutie *The Marquis of Bute's Case (1892)*¹². Markíz Bute zdedil pozíciu prezidenta Cardiff Savings Bank po svojom otcovi, keď mal šesť mesiacov. Rokovania predstavenstva sa zúčastnil len jedenkrát, keď mal 38 rokov. Markíz Bute nebol považovaný za zodpovedného za protiprávne operácie banky. Sudca konštatoval, že nemôže byť zodpovedný, ak nevedel „o čo sa jedná“. V rozhodnutí nebol náznak toho, že by sa mal ako riaditeľ informovať o záležitostiach týkajúcich sa banky. Významný posun k objektivizácii „povinnosti starostlivosti“ v anglickom práve bol prípad *Re City Equitable Fire Insurance Co [1925] Ch 407*, v ktorom sudca stanovil tri základné pravidlá:

1) riaditeľ nemusí preukázať väčšiu úroveň schopností alebo znalostí ako iná osoba s rovnakým vzdelaním a skúsenosťami;

2) riaditeľ nie je povinný venovať sústavnú pozornosť všetkým záležitostiam spoločnosti; svoju funkciu vykonáva prirodzene na nepravideľnej báze stretnutí predstavenstva a na stretnutiach výborov predstavenstva. Nie je povinný sa zúčastniť všetkých týchto stretnutí, ale je povinný zúčastniť sa v prípade okolností, ktoré to primerane vyžadujú,

3) pri rešpektovaní všetkých povinností, s ohľadom na potreby obchodu a stanov spoločnosti, môžu byť vhodne prenesené na iného zástupcu (vedúceho pracovníka), ktorému bude riaditeľ pri absencii dôvodov pre nedôveru, dôverovať, že tento bude poctivo plniť takéto povinnosti.

Tieto pravidlá boli potvrdené v kauze *Dorchester Finance Co. Ltd v. Stebbing (1989)*, v ktorom bolo súčasne uznané, že nie sú rozdiely v povinnostiach medzi *executive* a *non-executive*¹³ *directors*.¹⁴

[OB00144_01K0000_002/JJR_20020226_OGH0002_0010OB00144_01K0000_0_002.html](#)

¹¹Dostupné na: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Justiz/JJR_19980624_OGH0002_0030_OB00034_97I0000_001/JJR_19980624_OGH0002_0030OB00034_97I0000_001.html

¹² SMITH, D.: *Company Law*. Butterworth – Heinemann, Oxford, 1999, ISBN 0-7506-3702-1, s. 190. dostupné na [http://books.google.sk/books?id=N61ErxFI-XYC&pg=PA190&lpg=PA190&dq=The+Marquis+of+Bute%C2%B4s+Case+\(1892\)&source=hl&ots=ntanqrGdz_&sig=pxRLIXJDKTiOS_QeEuYLLzKVeH8&hl=sk&sa=X&ei=1GBPT6TCN8nJswbzidHaCw&ved=0CHQQ6AEwCO#v=onepage&q=The%20Marquis%20of%20Bute%C2%B4s%20Case%20\(1892\)&f=false](http://books.google.sk/books?id=N61ErxFI-XYC&pg=PA190&lpg=PA190&dq=The+Marquis+of+Bute%C2%B4s+Case+(1892)&source=hl&ots=ntanqrGdz_&sig=pxRLIXJDKTiOS_QeEuYLLzKVeH8&hl=sk&sa=X&ei=1GBPT6TCN8nJswbzidHaCw&ved=0CHQQ6AEwCO#v=onepage&q=The%20Marquis%20of%20Bute%C2%B4s%20Case%20(1892)&f=false)

¹³Uvedené delenie súvisí s monistickým modelom riadenia: Správna rada (board of directors) je zložená tak z členov, ktorí plnia kontrolnú úlohu (*non-executive directors*) ako aj z členov, ktorí plnia riadiacu a výkonnú funkciu (*executive directors*). Obdobne je riešená zodpovednosť aj v slovenskom

Snaha o objektivizáciu plnenia povinností riaditeľov súvisiaca s úpravou pravidiel pri *wrongful trading* (protiprávne obchodovanie) bola premietnutá do s. 214 *Insolvency Act 1986*¹⁵. *Companies Act 2006*¹⁶ prevzal toto objektívne hľadisko v s. 174, podľa ktorého riaditeľ spoločnosti musí vykonávať svoju funkciu s rozumnou starostlivosťou, schopnosťou a pozornosťou (*care, skills and diligence*). To znamená starostlivosť, schopnosť a pozornosť, ktoré by boli poskytované rozumne pozornou osobou so všeobecnou znalosťou, schopnosťou a skúsenosťou, ktorá môže byť očakávaná od osoby vykonávajúcej funkciu riaditeľa vo vzťahu k spoločnosti. Toto ustanovenie predstavuje základnú úroveň predpokladanej rozumnosti v závislosti od typu spoločnosti a stanovuje základ odstupňovania požiadaviek podľa veľkosti, zložitosti a odvetvia spoločnosti¹⁷.

Pri komparácii uvedených úprav možno konštatovať, že pri posudzovaní dodržania „povinnosti starostlivosti“ je rozhodujúce objektívne hľadisko, to znamená, že štatutárny orgán má povinnosť vykonávať svoju funkciu tak, ako je to objektívne požadované, nie podľa svojich individuálnych schopností. Nakoniec aj vývoj anglického práva dospel k objektívnemu hľadisku a upustil od subjektívneho vyhodnocovania povinnosti náležitej starostlivosti. Pri postupe s požadovanou starostlivosťou nie sú dôležité osobné predpoklady (prípád *The Marquis of Bute's Case (1892)* je v tomto až extrémnym príkladom), ale profesionálny prístup k výkonu funkcie. Štatutárny orgán tým, že akceptoval ustanovenie do funkcie zároveň súhlasil s tým, že má dispozíciu na riadny výkon funkcie a že sa bude na činnosti štatutárneho orgánu riadne podieľať, či už na jeho zasadaniach alebo po zaobstaraní všetkých relevantných informácií na jeho rozhodovacej činnosti.

Generálna klauzula o povinnosti odbornej starostlivosti alebo starostlivosti riadneho hospodára potrebuje konkretizáciu v jednotlivom konkrétnom prípade, podľa zásad poctivého obchodného styku pri zohľadnení osobitných vzťahov spoločnosti, ako sú najmä veľkosť vloženého majetku, predmet činnosti, hospodárska situácia, situácia na domácom a svetových trhoch, insolvenčné konanie, celková hospodárska situácia krajiny).¹⁸ Je zrejmé, že účelom takejto všeobecnej klauzuly je, že nie je vzhľadom na rozmanitosť situácií možné jednoznačne takýto pojem

právnom poriadku – členovia dozornej rady (kontrolný orgán) zodpovedajú ako členovia predstavenstva (výkonný orgán).

¹⁴ DINE, J. a KOUTSIAS, M.: *Company law*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007, ISBN 978-0-230-01877-8, s. 193.

¹⁵ Podľa s 214 *Insolvency Act 1986* možno *wrongful trading* chápať ako konanie riaditeľov, ktorí pokračujú v obchodoch spoločnosti, aj keď vedeli alebo mali vedieť, že neexistuje rozumná vyhládka ako sa vyhnúť bankrotu a nevykonali žiaden úkon k minimalizácii potenciálnej straty veriteľov spoločnosti.

¹⁶ Dostupné na: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

¹⁷ DORALT, W.: *Managerpflichten in der englischen Limited Companies Act*. Kommentar, Wien: Linde Verlag Wien Ges.m.b.H, 2011, ISBN: 978-3-7073-1885-2.

¹⁸ JABORNEGG, P., STRASSER J.: *Kommentar zum Aktiengesetz*. 5. Auflage, Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, ISBN: 978-3-214-08176-8, s. 154.

špecifikovať. Bude potom vždy záležať od posúdenia konkrétneho prípadu súdom, kde ale posúdenie takejto otázky závisí aj od unesenia dôkazného bremena sporovými stranami. V konečnom dôsledku bude neohraničenosť generálnej klauzuly zaťažovať strany v spore, bez tohto aby bolo vopred vždy možné jednoznačne stanoviť výsledok posúdenia danej kauzy konkrétnym súdom.

Máme za to, že napriek všeobecne uznanému objektívnemu hľadisku, predsa len nebude možné úplne vylúčiť aj subjektívnu stránku, už len vzhľadom na to, že vyhodnotenie dodržania povinnosti starostlivosti bude závisieť od posúdenia okolností konkrétneho prípadu.

Napríklad v rozhodnutí Najvyššieho súdu SR 3 Obo 106/2006 zo dňa 1.7.2007 sa uvádza, že konatelia zodpovedajú za stav vedenia účtovníctva a predpísanej evidencie bez ohľadu na to, či tieto činnosti vykonávajú osobne, alebo či ich zabezpečujú prostredníctvom iných právnických alebo fyzických osôb. Tým však nie je dotknutá zodpovednosť tretích osôb za riadny výkon týchto činností v zmysle osobitných predpisov. Najvyšší súd nepovažoval v tomto prípade za dostatočné konštatovanie súdu prvého stupňa o tom, že konateľka nezabezpečila riadne vedenie účtovníctva žalobcu, z dôvodu, že spoločnosť s ktorou uzatvorila žalovaná ako konateľka žalobcu zmluvu o dielo (o vedení účtovníctva), nemala v predmete činnosti poskytovať účtovného a daňového poradenstva. V tomto prípade Najvyšší súd mal za preukázané, že vedenie účtovníctva vykonávali pracovníci s dostatočnou kvalifikáciou a táto spoločnosť zabezpečuje vedenie účtovníctva žalobcu aj naďalej, takže *žalovaná konateľka si riadne splnila svoje povinnosti*.

Naopak, ale obdobnú situáciu vyhodnotil Vrchný súd v Prahe v sp. zn. 3 Cmo 41/2007 – 76 zo dňa 1.8. 2007 ako súd odvolací, ktorý potvrdil rozsudok Krajského súdu v Českých Budějoviciach sp. zn. 13 Cm 390/2005 – 57 zo dňa 1.10.2006, ktorý sa zaoberal aj o. i. formálnou chybou v účtovníctve, ktorou bola nesprávne zaradená pohľadávka v účtovníctve, ktorú pre žalobcu viedla externá spoločnosť. Súd v odôvodnení konštatoval, že *žalovaný ako konateľ bol povinný zaistiť riadne vedenie predpísanej evidencie a účtovníctva, a to bez ohľadu na to, či túto evidenciu vedie on sám alebo iná ním poverená osoba*.

Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR 1 Obo 16/2008 zo dňa 19.2.2009 *nebolo považované* konanie konateľa za konanie v rozpore s odbornou starostlivosťou, keď konateľ uzatvoril ako štatutárny orgán žalobcu kúpnu zmluvu sám so sebou ako živnostníkom na tovar, za ktorý na základe uvedenej zmluvy zaplatil žalobca vyššiu cenu, akú by bol žalobca zaplatil, keby uzatvoril kúpnu zmluvu so spoločnosťou K., s ktorou mal žalobca uzatvorenú zmluvu o výhradnom obchodnom zastúpení. Podľa predmetného rozhodnutia bolo potrebné zaoberať sa okolnosťami, za ktorých sa celý obchod realizoval.

V tomto prípade nemal Najvyšší súd ani za porušenie povinnosti konateľa skutočnosť, že napriek obmedzeniu konania menom spoločnosti, na základe ktorého konatelia žalobcu konali a podpisovali za spoločnosť samostatne s výnimkou prijatia záväzku pre spoločnosť, ktorý presahuje 300.000,- Sk v každom jednotlivom prípade, uzatvoril v tomto prípade žalovaný uvedenú kúpnu zmluvu s hodnotou presahujúcou 300.000,- Sk.

Z citovaných rozhodnutí súdov jednoznačne vyplýva, že napriek prezumovanej obsahovej zhodnosti generálnych klauzúl o povinnosti starostlivosti člena štatutárneho orgánu a objektívnemu hľadisku, posudzujú súdy, a to napriek blízkosti skutkového základu, dodržanie povinnosti starostlivosti diametrálne odlišne.

1. Riadny hospodár a jeho podnikateľské rozhodovanie a právo na omyl

Člen štatutárneho orgánu robí počas svojej funkcie mnohé podnikateľské rozhodnutia. Výsledok akéhokoľvek podnikateľského rozhodnutia závisí od mnohých ďalších faktorov, nie len od vyhodnotenia všetkých dostupných informácií; aj pri maximálnej odbornej starostlivosti môže nastať situácia, ktorá bola na trhu nepredvídateľná alebo sa člen štatutárneho orgánu jednoducho pomýli.

Právo na omyl je spojené s riskantným rozhodovaním, pričom riziko je v obchodných spoločnostiach predovšetkým kategóriou ekonomickou.¹⁹ Ako vo všetkých životných situáciách aj pri podnikateľskom rozhodovaní je na výber z viacerých možností, samotná voľba závisí v konečnom dôsledku od vyhodnotenia všetkých okolností (za a proti), pričom výsledok nemusí byť istý ani pri jednej zo zvolených alternatív. Člen štatutárneho orgánu potrebuje preto určitý rozhodovací priestor, samozrejme pri dodržaní jeho povinností. Pri svojom rozhodovaní by mal člen štatutárneho orgánu sledovať v prvom rade podnikateľské záujmy, predovšetkým z dlhodobého hľadiska a rozhodovať sa pre tie podnikateľské možnosti, ktoré sú na hospodársky prospech spoločnosti. Pri kapitálových spoločnostiach je očakávaná primeraná návratnosť investovaného kapitálu.²⁰

Predsa len v súčasnosti nemôže byť jediným cieľom spoločnosti maximalizácia zisku. V sociálne orientovanej trhovej ekonomike idú popri sebe viaceré ciele súčasne, napr. primerané odmeňovanie spolupracovníkov a dobré sociálne dávky, uznanie podnikateľa v jeho odvetví. Štatutárny orgán musí pri svojom rozhodovaní zohľadniť záujmy spoločníkov ako aj zamestnancov, ktoré môžu byť aj vo vzájomnom konflikte, pričom by mal tieto podľa svojich síl urovnávať. Má pri tom zohľadňovať aj záujmy verejnosti, zabezpečiť bezchybnú kvalitu výrobkov alebo služieb a dodržiavať požiadavky na ochranu životného prostredia. V týchto hraniciach má potom zamerať obchodné vedenie na cieľ: zvyšovať hodnotu podniku (spoločnosti) a tým aj hodnotu obchodných podielov akcií (*shareholder value*).²¹

¹⁹Kolektív autorov.: *Vybrané otázky zodpovednosti za škodu spôsobenú nesprávnym profesijným postupom...*, cit. dielo, s. 87.

²⁰ V tejto súvislosti sa poukazuje na nedôveru voči štatutárom (manažmentu) spoločnosti, keď sa spoločnosť dostane na finančnú „šikmú plochu“ (*finanzieller Schieflegen*), keď sú ochotní voliť rizikovejšie investície. Spoločníci – konatelia považujú pri hrozbe konkurzu všetky svoje kapitálové a ľudské zdroje za stratené, ktoré tak-či-tak v prípade konkurzu stratia, preto sa snažia tieto so značným zvýšením rizika zachrániť a idú do rizikovejších obchodov, ktoré v konečnom dôsledku ale nemusia znamenať vyšší zisk ale vyššiu stratu.

²¹RAISER, T., VEIL, R.: *Recht der Kapitalgesellschaften...*, cit. dielo, s. 143.

Podľa nemeckej právnej úpravy, pokiaľ náleží členovi predstavenstva sloboda podnikateľského rozhodovania a dodrží zákonné hranice vymedzené v § 93 AktG²² nie je povinný na náhradu škody voči spoločnosti. Medzi stanovené zákonné požiadavky pre voľné rozhodovanie, vyjadrené explicitne alebo implicitne patria: podnikateľské rozhodnutie, dobrá viera, konanie bez osobitných záujmov cudzích vplyvov v prospech spoločnosti na základe primeraných informácií.²³

Oberlandesgericht v Naumburgu GmbHR 2005, 757, 761 konštatoval, že o porušenie povinnosti starostlivosti riadneho hospodára ide vtedy, keď s ohľadom na rozumné zváženie všetkých ekonomických a navonok známych okolností, je nebezpečenstvo straty pravdepodobnejšie ako vyhliadka na zisk. Podstúpenie vysokého rizika pri súčasne pomerne nižšom zisku bude vždy indikovať zanedbanie povinností podnikateľského konania.²⁴

Landesgericht v Düsseldorf GmbHR 2005, 1298, 1299 konštatoval, že z porušenia povinnosti starostlivosti sú vylúčené neúspechy a omyly, ktoré sú odôvodniteľné personálno-politickými súvislosťami, ktoré vzhľadom na široké pole pôsobnosti neodôvodňujú nástup zodpovednosti konateľa.²⁵

Zaujímavý je pohľad nemeckej právnej teórie na rozhodnutie štatutárneho orgánu v súvislosti s poskytnutím daru, a to aj vzhľadom na aktuálne prebiehajúcu celospoločenskú diskusiu o prepojenosti podnikateľskej a politickej sféry na Slovensku (samozrejme nemáme na mysli prekročenie trestnoprávnej roviny).

Dary mimo podnikateľskej oblasti na sociálne, vedecké alebo umelecké účely môžu slúžiť aj podnikateľskému záujmu, pokiaľ neprekročia verejnú hranicu akceptácie a primeranosti. Obdobné platí pre finančnú podporu politických strán a inštitúcií. Odhliadnuc od ústavno-právnej a daňovo-právnej stránky tejto problematiky nie sú z pohľadu obchodno-právneho pochybné, pokiaľ sú v bežných hraniciach a v rámci možností spoločnosti. Ako je, ale v nemeckej teórii prízvukované, vždy musí predstavenstvo myslieť na to, že hospodári s cudzími peniazmi a nemôže sa vo vzťahu k akcionárom jednostranne politicky angažovať.²⁶

Bundesgerichtshof DB 2002, 626 = AG 2002, 347 v tomto smere konštatoval, že v prípade darov sa posudzujú osobitné obchodno-právne kritériá: absentujúca blízkosť k predmetu činnosti, neprimeranosť vo vzťahu k výške zisku a hospodárskej situácii (*zu der Ertrags- und Vermögenslage*), chýbajúca vnútro podniková transparentnosť ako aj existencia motívu, napr. nasledovanie čisto osobných preferencií.

Čo sa týka okruhu osôb, záujmy ktorých nemusí predstavenstvo pri svojom rozhodovaní zohľadniť, zaraďuje medzi nich nemecká právna teória dodávateľov, odberateľov a spotrebiteľov, ktorých záujmy sú

²²Nemecká právna úprava vychádza z *Business Judgement Rule*.

²³KALLS, S.: *Vorstandshaftung in 15 europäischen Ländern*. Wien: Linde Verlag Ges. M.b.H, 2005, ISBN 3-7073-0758-1, s. 362.

²⁴MEYKE, R.: *Haftung des GmbH-Geschäftsführers...*, cit. dielo, s. 32.

²⁵Tamtiež, s. 33.

²⁶RAISER, T., VEIL, R.: *Recht der Kapitalgesellschaften...*, cit. dielo, s. 163.

prevažne v rozpore s podnikateľskými záujmami, s výnimkou zákona proti nekalej súťaži (UWG) a zákona proti obmedzeniam hospodárskej súťaže (GWB).²⁷

Nemecká právna teória pripúšťa rizikové obchody, avšak za podmienky, že bol taký obchod účelne pripravený, štatutárny orgán si obstaral dostatočné informácie, resp. využil všetky možnosti minimalizácie rizika. Povinnosť náhrady škody nezakladá *das Fehlen einer glücklichen Hand*, ale až konanie bez predchádzajúcej starostlivej analýzy rozhodujúcich skutočností alebo nezodpovedná prehnaná ochota znášať riziko.²⁸

V súvislosti nemeckou právnou úpravou je potrebné spomenúť „*Gesetz zur Unternehmensintegrität und Modernisierung des Anfechtungsrecht (UMAG)*“ prijatý Spolkovým snemom dňa 8.7.2005, ktorým bol zmenený Aktiengesetz zo dňa 6.9.1965 (BGBl. I S. 1089) (ďalej len „AktG“). Cieľom prijatia UMAG bolo uľahčiť podávanie žalôb na náhradu škody voči členom predstavenstva za účelom „potrestania“ protiprávneho správania členov predstavenstva, na druhej strane ale súčasne zabrániť postihovaniu podnikateľských rozhodnutí a zastaviť „vydieračské“ žaloby akcionárov.

Nemecký prístup k podnikateľským rozhodnutiam vychádza z amerického *Business Judgement Rule*, ktoré sa „vyhýba“ zodpovednosti štatutárnych orgánov za úspech.²⁹ Aj keď sa nemeckej právnej úprave pojem *Business Judgement Rule expressis verbis* nepoužíva, deklaruje zabezpečenie „bezpečného prístavu“ („*safe harbour*“) prostredníctvom ustanovení, ktoré vylučujú zodpovednosť štatutárneho orgánu za podmienky, že štatutárny orgán pri podnikateľskom rozhodovaní mohol mať rozumne za to, že na základe náležitých informácií koná v prospech spoločnosti.^{30,31}

Netreba však na druhej strane opomenúť rozhodnutie Landesgericht in Berlin AG 2002, 682, ktorý považoval za dostatočný dôvod pre odvolanie člena predstavenstva banky absenciu vhodných opatrení pre rizikový manažment. Možno z toho odvodiť, že zodpovednostné riziko nenesú členovia predstavenstva len v prípade uzatvorenia riskantných obchodov, ale aj vtedy, ak naopak nepodstupujú v rámci podnikania žiadne riziko.

Z definície odbornej starostlivosti alebo starostlivosti riadneho hospodára by sa mohlo javiť, že uvedená povinnosť sa vylučuje s právom člena štatutárneho orgánu na podnikateľské rozhodnutie alebo na omyl. V skutočnosti sa však navzájom nevyklúčujú; ako vyplýva aj z vyššie uvádzaných rozhodnutí, štatutárny orgán má právo na podnikateľské rozhodnutie a na omyl, pokiaľ dodrží zásady odbornej starostlivosti, to znamená, že nekoná podvodne, vo vlastnom záujme, a že si zaobstaral všetky dostupné informácie a vyhodnotil riziká svojho rozhodnutia. Riziko by však malo byť merateľné a v bezpečnej miere, tak aby neprekročilo hranice hazardu.

²⁷RAISER, T., VEIL, R.: *Recht der Kapitalgesellschaften...*, cit. dielo, s.164.

²⁸MEYKE, R.: *Haftung des GmbH-Geschäftsführers...*, cit. dielo, s. 34-35.

²⁹KALLS, S.: *Vorstandshaftung in 15 europäischen Ländern*, cit. dielo, s. 371

³⁰JABORNEGG, P., STRASSER J.: *Kommentar zum Aktiengesetz*, cit. dielo, s. 157.

³¹Ust. § 93 ods. 1, druhá veta nemeckého AktG

Na dôvažok nemôže byť podnikanie bez podnikateľského rizika a podľa citovaného rozhodnutia Landesgericht v Berlíne, aj nepodstupovanie žiadneho rizika nie je v súlade s cieľom spoločnosti.

V tejto súvislosti je vhodné uviesť názor R. C. Clarka k problematike podnikateľského rozhodnutia. R. C. Clark uvádza, že na rozdiel od znepokojujúcej doktríny (povinnosti náležitej starostlivosti) vyvoláva zmienka o pravidle podnikateľského rozhodovania na tvárach riaditeľov úsmev úľavy. V istom zmysle je pravidlo podnikateľského rozhodovania len okvetím bežného zákonného ustanovenia o tom, že spoločnosť riadia riaditelia (spor *Smith versus Van Gorkom*³² A.2d 858 (Delaware supreme court (1985))³². Pravidlo hovorí, že podnikateľské rozhodnutia riaditeľov nie sú napadnuteľné alebo zrušiteľné súdmi alebo akcionármi a že riaditelia nebudú bráni na zodpovednosť za následky svojich rozhodnutí – dokonca i za rozhodnutia, ktoré sa zdajú jednoznačne chybné – pokiaľ nebudú uplatnené určité výnimky. Inými slovami, toto pravidlo je „predpoklad, že pri prijímaní podnikateľských rozhodnutí vychádzajú riaditelia spoločnosti z dobrých informácií, že ich prijímajú v dobrej a najpochvejšej viere, že dané opatrenie je v najvyššom záujme spoločnosti“.³³

2. Povinnosť lojality a dobrá viera riadneho hospodára

Člen štatutárneho orgánu by mal svoju funkciu vykonávať *in bona fide* v prospech spoločnosti bez preferovania vlastných osobných alebo obchodných záujmov³⁴ (zákaz „*self-serving*“). Jadro povinnosti lojality tvorí zákaz využitia obchodných príležitostí (*Corporate Opportunities/ Geschäftsschancen*) spoločnosti vo svoj prospech. Zahrnutie povinnosti správať sa lojálne je prostriedkom a nástrojom na riešenie konfliktu záujmov (tzv. „*agency problem*“).³⁵

Pod povinnosť lojality sa zvykne subsumovať aj povinnosť mlčanlivosti a zákaz konkurencie ako aj zákaz zneužitia vnútorných informácií (*insider trading*).

Rakúska právna teória zaraďuje pod povinnosť lojality aj konkrétne povinnosti ako povinnosť vyžiadania si súhlasu dozornej rady s poskytnutím úveru členovi predstavenstva alebo jeho príslušníkom (§ 80 AktG), ako aj výlučná pôsobnosť dozornej rady pri obchodoch s členmi predstavenstva (§ 97 AktG). Kalls rozlišuje medzi povinnosťou starostlivosti riadneho hospodára a povinnosťou lojality. Povinnosť lojality označuje ako druhú generálnu klauzulu. Poukazuje pritom na rozdiely medzi povinnosťou starostlivosti a povinnosťou lojality, a to z ekonomického hľadiska a z hľadiska rozdielných právnych následkov. Kalls uvádza, že v prípade konfliktu záujmov sám člen predstavenstva najlepšie vie, či porušuje zákaz konkurencie

³²Dostupné na <http://www.invispress.com/law/corporations/smith.html>.

³³ CLARK, R., C.: *Firemní právo...*, cit. dielo, s. 174.

³⁴ ELIÁŠ, K.: Odpovědnostní následky za jednání člena představenstva a dozorcí rady akciové společnosti porušující hledisko náležité péče. In *Podnikatel a právo* 1998, č. 9, ISSN 1213-5313, s- 20.

³⁵ Ako uvádza Kalls – „jedním prostředkem na zvládnutí konfliktu záujmov“ (*das einzige Instrument zur Bewältigung von Interessenkonflikten*“).

a môže svoje konanie podľa toho upraviť, okrem toho z porušenia povinnosti lojality (využitia *Corporate Opportunities/Geschäftsschancen*) môže byť potenciálne vytiažený vyšší výnos. Ako uvádza Kalls, najmarkantnejšie sú rozdiely medzi uvedenými povinnosťami v anglickom práve, v ktorom sa porušenie fiduciárnych povinností riadi *equity law* a porušenie povinnosti starostlivosti *common law*.³⁶

Na druhej strane Meyke³⁷ uvádza, že v praxi sa jednoznačne nerozlišuje medzi povinnosťou starostlivosti riadneho hospodára a povinnosťou lojality. Z rozhodnutia Oberlandesgericht (OLG) Koblenz GmbH 1999, 1201³⁸ vyplýva, že konateľovi spoločnosti vyplýva povinnosť zohľadňovať záujmy spoločnosti z dôvodu, že spravuje cudzí majetok. Z toho dôvodu má povinnosť svedomitej a zodpovednej správy zvereneného majetku. V prípade konfliktu záujmov má v prvom rade sledovať záujem spoločnosti, pre ktorú je činný. OLG v uvedenom rozhodnutí odvodil povinnosť lojality od povinnosti starostlivosti riadneho hospodára.

V súvislosti s nemeckou a rakúskou úpravou povinnosti lojality v prípade konateľa spoločnosti s ručením obmedzeným je potrebné uviesť, že § 43 ods. 1 nemeckého GmbHG a § 25 ods. 1 rakúskeho GmbHG neobsahujú vyslovene povinnosť konať lojálne, ale odvodzuje sa táto povinnosť od povinnosti starostlivosti riadneho hospodára.

Nemecká a rakúska právna úprava odvodzuje povinnosť lojality zo všeobecných občianskoprávných princípov, pričom obsahuje úpravu jednotlivých prípadov, ktoré sa podriaďujú pod povinnosť správať sa lojálne.³⁹

Pre anglické právo bolo tradičné zaraďovať medzi porušenie povinnosti lojality („*fiduciary duty*“) spreneveru majetku spoločnosti, výkon moci pre nevhodný účel, obmedzenú obozretnosť, porušenie zákazu konfliktu záujmov. Zoznam uvedených situácií sa v *case law* stále rozrastal, čo viedlo k zahmlievaniu, že v princípe vo všetkých takých situáciách ide o porušenie jednej povinnosti, a to konať *bona fide* v záujme spoločnosti. *The Companies Act 2006* akceptoval uvedenú úvahu pri formulovaní všeobecnej povinnosti preferovať prospech spoločnosti (*duty to promote the success of the company* s. 172 *Companies Act 2006*). Povinnosť preferovať záujem spoločnosti nie je považovaná za oddelenú od ostatných povinností, ale nie je ani prvou povinnosťou, ktorá musí byť dodržiavaná. Napriek tomu sa javí ako prvoradá povinnosť, nie je však ako taká jednoznačne označená.⁴⁰

V slovenskej právnej úprave je v § 194 ObZ povinnosť lojality členov predstavenstva zahrnutá pod povinnosť konať s náležitou starostlivosťou. V tejto súvislosti sa formulácia § 135a ObZ odlišuje od formulácie § 194 ObZ v tom, že konateľom spoločnosti § 135a

³⁶ KALLS, S.: *Vorstandshaftung in 15 europäischen Ländern*, cit. dielo, s. 14.

³⁷ MEYKE, R.: *Haftung des GmbH-Geschäftsführers...*, cit. dielo, s. 29.

³⁸ Tamtiež, s. 30.

³⁹ KALLS, S.: *Vorstandshaftung in 15 europäischen Ländern*. cit. dielo, s. 14.

⁴⁰ DINE, J. a KOUTSIAS, M.: *Company law*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007, ISBN 978-0-230-01877-8, s. 197.

ObZ stanovuje povinnosť⁴¹ konať s odbornou starostlivosťou a v súlade so záujmami spoločnosti⁴², bez ich subsumovania pod pojem náležitej starostlivosti. Z gramatického výkladu uvedených ustanovení by sme mohli vyvodiť, že zákonodarca mal záujem na rozlíšení náležitej starostlivosti členov predstavenstva a odbornej starostlivosti konateľov v tom, že náležitá starostlivosť zahŕňa aj povinnosť lojality, avšak odborná starostlivosť povinnosť lojality nezahŕňa.⁴¹ Musíme však poukázať na neúčelnosť takéhoto záveru spočívajúceho v gramatickom výklade. Z hľadiska pragmatickosti nemá význam striktno oddeľovať povinnosť lojality od povinnosti starostlivosti. Uvedené povinnosti sú podľa nášho názoru neoddeliteľné v tom smere, že nie je možné skonštatovať splnenie si jednej z nich, bez zohľadnenia splnenia si súčasne aj tej druhej. Jednoducho vyjadrené, člen štatutárneho orgánu musí prostredníctvom povinnosti lojality vedieť v prospech koho alebo voči komu má povinnosť starostlivosti. Popri všeobecnej klauzule obsahuje Obchodný zákonník aj povinnosti, ktoré sú upravené samostatne, napr. zákaz konkurencie (§ 136 a § 196 ObZ) a povinnosť zabezpečiť si vopred súhlas dozornej rady pri transakciách uvedených v § 196a ObZ (len pre členov predstavenstva).

Konkurenčná klauzula v Obchodnom zákonníku upravuje explicitne konania, ktoré sú zákonom považované za porušenie konkurencie. Vzhľadom na jednoznačnosť uvedenej úpravy nie je vylúčené, že člen štatutárneho orgánu bude „hľadať“ iné spôsoby konania (napr. cez spriaznené osoby alebo cez spoločnosti spriaznených osôb), ako prípadné informácie zo svojej činnosti v spoločnosti využiť alebo využiť *corporate opportunities*, bez toho, aby sa dostal do rozporu s konkurenčnou doložkou. Máme za to, že aj pokiaľ by člen štatutárneho orgánu nenaplnil svojím konaním obsah konkurenčnej doložky (napr. tým, že by poskytoval informácie spriaznenej osobe alebo by spriaznenej osobe umožňoval využívať *corporate opportunities*, pričom by sa vyslovene nedostal do rozporu s konkurenčnou klauzulou) bolo by možné subsumovať jeho konanie ako konanie v rozpore so všeobecnou klauzulou (§§135a ods. 1, 194 ods. 5 ObZ) a teda všeobecnou povinnosťou správať sa k spoločnosti lojálne.

V slovenskej právnej úprave Obchodného zákonníka sú vo všeobecnej klauzule § 135a ods. 1 a § 194 ods. 5 uvedené ako osoby

⁴¹ V tejto súvislosti nám nedá opomenúť názor, podľa ktorého je požiadavka náležitej starostlivosti menej prísna ako požiadavka odbornej starostlivosti. Napríklad Dědič Jan a kol. Obchodní zákoník, Praha: Prospektum, 1997, ISBN: 80-7175-059-X, s. 605 uvádza: *“Predovšetkým je požiadavka odbornej starostlivosti nahradená menej prísnou formuláciou o plnení povinností s náležitou starostlivosťou. Rozdiel je v tom, že u povinnosti odbornej starostlivosti nie je možné prihliadnuť ku znalostiam, kvalifikácii a skúsenostiam konkrétnej osoby, zatiaľ čo pri požiadavke náležitej starostlivosti áno.”* Slovenská právna úprava zodpovednosti členov štatutárnych orgánov a formulácia náležitej a odbornej starostlivosti uvedený záver nepotvrzuje. Ako sme už v práci uviedli považujeme uvedené povinnosti za totožné, pretože pri zväžení formulácie zodpovednosti členov štatutárnych orgánov v Obchodnom zákonníku a pri zohľadnení princípu objektívnej zodpovednosti v obchodných záväzkových vzťahoch, ako aj číro praktického hľadiska, nie je podľa nášho názoru iný záver možný.

len akcionári, ktorých záujmy by mal člen štatutárneho orgánu zohľadňovať. Z iných právnych predpisov však súčasne vyplýva, že člen štatutárneho orgánu by mal zohľadňovať aj záujmy spotrebiteľov (predpisy stanovujúce kvalitu výrobkov a služieb), verejnosti (životné prostredie) a záujmy zamestnancov. V prípade porušenia osobitných predpisov bude priamo zodpovedná spoločnosť. Následne až v závislosti od posúdenia všetkých okolností si bude môcť spoločnosť uplatniť prípadne náhradu škody (alebo inú sankciu) voči členovi štatutárneho orgánu.

Dobrá viera (*bona fide*), že konanie je v prospech spoločnosti je psychickou kategóriou a súčasne liberačným dôvodom vylučujúcim zodpovednostnú sankciu. Dobrú vieru je treba odlišovať od zavinenia. V dobrej viere nebude člen štatutárneho orgánu, ktorý rozpoznal (vedel) alebo vzhľadom na okolnosti prípadu rozpoznať mal (mal vedieť) alebo rozpoznať mohol (mohol vedieť), aký je právny stav, t.j. že dochádza k porušovaniu záujmov spoločnosti. Na rozdiel od zavinenia, pri ktorom sa posudzuje subjektívny vzťah toho kto koná k výsledku jeho správania, predstavuje dobrá viera objektivizovaný stav nevedomosti.⁴²

Už z formulácie príslušných noriem v porovnávaných právnych poriadkoch vyplýva, že dobrá viera nebude postačovať sama o sebe na zbavenie sa zodpovednosti. Preukazovanie dobrej viery bude mať význam pri podnikateľskom rozhodnutí alebo omyle pri rozhodovaní, avšak pri splnení povinnosti odbornej starostlivosti. Vo vzťahu k objektívnemu hľadisku pri posudzovaní odbornej starostlivosti sa práve dobrá viera ako subjektívna zložka javí ako zmiernenie tvrdosti dopadu zodpovednosti člena štatutárneho orgánu a ako prostriedok pre zabezpečenie priestoru na prijímanie podnikateľských rozhodnutí.

Dobrá viera (*bona fide*), že konanie je v prospech spoločnosti, nie je liberačným dôvodom vo všetkých porovnávaných právnych úpravách, ako liberačný dôvod ju *expressis verbis* nachádzame v slovenskej právnej úprave kapitálových spoločností a nemeckej právnej úprave akciovej spoločnosti.⁴³ Anglické Companies Act nepriinesla kodifikáciu *business judgment rule*.⁴⁴

Literatúra:

- CLARK R.C. Firemní právo, Victoria Publishing a. s., 1992, ISBN 80-85605-16-3

⁴²PATAKYOVÁ M. a kolektív. *Obchodný zákonník...*, cit. dielo., s. 538 – 539.

⁴³ V súvislosti s novoprijatou českou právnou úpravou zákona o obchodných spoločnostiach a družstvách (zákon o obchodných korporáciách) č. 90/ 2012 Sb., ktorý nadobudne účinnosť dňa 1.1.2014 uvádzame, že nová právna úprava obsahuje okrem základného imperatívu konania člena štatutárneho orgánu konať so starostlivosťou riadneho hospodára (§ 51, § 52) aj zachytenie tzv. pravidla podnikateľského úsudku (*business judgement rule*); k tomu pozri bližšie LASÁK J.: Akciová spoločnosť na prahu rekodifikácie: základní novinky, *Obchodněprávní revue*, Roč. 4, 2 (2012), ISSN 1213-5313, s. 49 – 50.

⁴⁴DORALT, W.: *Managerpflichten in der englischen Limited Companies Act*, cit. dielo, s. 62

- ČECH P., *Péče řádného hospodára a povinnost loajality*, Právní rádce, 2007, č. 3, ISSN 1210-4817
- DĚDIČ J. a kol. *Obchodní zákoník*, Praha: Prospektum, 1997, ISBN: 80-7175-059-X
- DINE, J. a KOUTSIAS, M.: *Company law*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2007, ISBN 978-0-230-01877-8
- DORALT, W.: *Managerpflichten in der englischen Limited Companies Act*. Kommentar, Wien: Linde Verlag Wien Ges.m.b.H, 2011, ISBN: 978-3-7073-1885-2
- ELIÁŠ, K.: Odpovědnostní následky za jednání člena představenstva a dozorčí rady akciové společnosti porušující hledisko náležitě péče. In *Podnikatel' a právo* 1998, č. 9, ISSN 1213-5313
- HAVEL B.: *Obchodní korporace ve světle proměn*. 1. vydanie, Praha: Auditorium, 2010, ISBN: 978-80-87284-11-7
- JABORNEGG, P., STRASSER J.: *Kommentar zum Aktiengesetz*. 5. Auflage, Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010, ISBN: 978-3-214-08176-8
- KALLS, S.: *Vorstandshaftung in 15 europäischen Ländern*. Wien: Linde Verlag Ges. M.b.H, 2005, ISBN 3-7073-0758-1
- LASÁK J.: Akciová společnost na prahu rekonstrukce: základní novinky, *Obchodněprávní revue*, Roč. 4, 2 (2012),ISSN 1213-5313
- MEYKE, R.: *Haftung des GmbH-Geschäftsführers*. 5. vydanie, Köln: RWS Verlag Kommunikationsforum, 2007, ISBN: 978-3-8145-3290-5
- PATAKYOVÁ M. a kolektív. *Obchodný zákonník*. 3. Vyd. Praha: Nakladatel'stvo C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-314-1
- RAISER, T., VEIL, R.: *Recht der Kapitalgesellschaften*. 4. vydanie, München: Verlag Franz Vahlen, 2006, ISBN: 3-8006-3250-0
- SMITH, D.: *Company Law*. Butterworth – Heinemann, Oxford, 1999,ISBN 0-7506-3702-1
- Kolektív autorov. *Vybrané otázky zodpovednosti za škodu spôsobenú nesprávnym profesijným postupom*. 1. vyd. Košice: EQUILIBRIA, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-89284-54-2
- ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol.: *Obchodní zákoník*. Komentár, 13. vydání, Praha : C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-354-7
- ŠKRINÁR A., *K niektorým problémom právnej úpravy zodpovednosti štatutárnych orgánov za škodu spôsobenú spoločnosti výkonom funkcie podľa Obchodného zákonníka*, Bulletin slovenskej advokácie, 11/ 2008, ročník XIV, ISSN 1335-1079

Kontakt - email:

jana.duracinska@flaw.uniba.sk